O‘SMIR YOSHDAGI BOLALARNING O‘QISHGA BO‘LGAN MOTIVATSIYASINI OSHIRISH

Suleymanova To`xtaxon
Andijon davlat universiteti
Ijtimoiy-iqtisodiyot fakulteti
Umumiy psixologiya kafedrasi o`qituvchisi
Aliyeva Sarvinoz
Zokirova Go‘zal
Pedagogika va psxologiya yo`nalishi 4-bosqich talabalari
https://doi.org/10.5281/zenodo.10828773

Annotatsiya: Mazkur maqolada o`smirlar haqida gap boradi. O`smirlik davri qiyinchiliklari o`smir bolani o`qishga bo`lgan motivatsiyasini oshirish zaruriyhisoblanadi. O`smir o`tish davridagi yosh davri bo`lib u katta maktab yoshi va o`spirinlik davlarining o`rtasida joylashgan. O`smirlarni to`g`ri tarbiyalash kelajakka qo`yilgan mustahkam poydevordir.
Kalit so‘zlar: o`smir, shaxs, motivatsiya, psixologik muhofaza, maktab, havotirlanish, tafakkur.

(Introduction) O`smirlik Yoshi haqida gapirar ekanmiz bu yosh davrining qanchalik murakkab, o`rganilishi qiyin bo`lgan yoshdavrlaridan biri hisoblanishini bilamiz. Har bir yoshni o`z yoshiga nisbatan ko`pmi ozmi ichki kechinmalari, orzu-istaklari, intilishlari qolaversa eng asosiylaridan biri bo`lgan mitiv hamda mativatsiyalari alohida o`rin tutadi. Mativatsiya bo`lmas ekanu hayotda nima maqsadda yashayotganini bilmaydi, anglamaydi. Insonga aytilgan birgina yaxshi so`zdan ham inson katta mativatsiya olishi mumkun. Erta tongdan boshlangan kunning qanday o`tishi qay holatda uyg`onganligiga ko`p tomonlama bog`liqdir. Siz yaxshi kayfiyatda onaggizni turing o`g`lim yoki qizim sizni buyuk ishlar kutmoqda degan so`zi bilan uyg`onosh bu katta baxt katta mativatsiyadir. «O’smirlik yoshining mohiyati shundan iboratki, o‘smir bir-muncha faolroq ijtimoiy muhitga yetilgan bo‘lib, bolalik chog‘ida vujudga kelgan eski munosabatlarni buzib, ana shu muhit uchun kurasha boshlaydi». Har bir o‘smir muvaffaqiyatli ishlar bilan tevarak-atrofdagi odamlar o‘rtasida o‘z shaxsini tasdiqlashga intilad.Ushbu o’smirlar nihoyatda taqlidchan bo‘lib, ularda hali aniq bir fikr, dunyoqarash shakllanmagan bo‘ladi. Ular tashqi ta’sirlarga va hissiyotlarga juda beriluvchan bo'ladilar. Shuningdek, ularga mardlik, jasurlik, tantiqlik ham xosdir. Tashqi ta’sirlarga beriluvchanlik o‘smirda shaxsiy fikrni yuzaga kelishiga sabab bo‘ladi, lekin bu shaxsiy fikr aksariyat hollarda asoslanmagan bo'ladi. Shuning uchun ham ular ota-onalarning, atrofdagi kattalarning, ustozlarning to‘g‘ri yo‘lni ko‘rsatishlariga qaramay, o‘z fikrlarini o‘tkazishga harakat qiladilar. O’smirlarga farosatlilik, tejamkorlik, ehtiyotkorlik va uzoqni ko‘ra bilishlik kabi psixik xususiyatlar hali yetishmaydi. Tengdoshlari, shuningdek, sinfdoshlari guruhida o‘smir o‘zining kelishuvchanlik xususiyati bilan namoyon bo‘ladi. O’smir o‘z guruhiga bog‘liq va qaram bo‘lgani holda shu guruhning umumiy fikriga qo‘shilishiga va uning qarorini doimo bajarishga tayyor bo‘ladi. Guruh ko‘pincha o‘smirda «biz» hissining shakllanishiga yordam beradi va uning ichki holatini mustahkamlaydi. O’smir yoshdagi bola uchun do‘st tanlash juda katta ahamiyatga ega. O’smirlik davrida do‘stlik juda qadrli hisoblanadi. Do‘stlar doimiy ravishda ruhan, qalban yaqin bo'lishga ehtiyoj sezadilar. Bu ehtiyoj o‘smir do‘stlarning hol-ahvol so‘rashishi va ko'rishishlarida (qo‘l berib, quchoq ochib ko‘rishish) birga o‘tirish va birga yurishga harakat qilishlarida ko‘rinadi. Ko‘pgina ana shunday juda yaqin munosabatlar,

o‘smirlarning shaxs bo‘lib shakllanishida, hamkorlikdagi harakatlarining izi in-son qalbi va xotirasida bir umrga saqlanib qoladi.Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literature review). O’smir yoshlarningxulq-atvori va faoliyatlarida ba’zan o‘zlarining kuchlari yetmaydigan qarama-qarshiliklar paydo bo'ladi. Asosiy qarama-qarshilik juda ko‘p orzu-tilaklarni vujudga keltiruvchi, jadal ortib borayotgan jismoniy, ma’naviy va moddiy ehtiyojlar bilan ularni qondirish uchun nihoyatda cheklangan hamda ko‘p jihatdan yetarli bo'lmagan imkoniyatlari o‘rtasidagi qarama-qarshilikdir. O’smirning o‘z kuchiga to‘la ishonmasligi uni butun vositalar bilan shunchaki o‘zini katta kishi bo‘lib qolganligini ta’kidlashga majbur qilibgina qolmay, shu bilan birga bu tuyg‘uni yetarli baholay olmaslik holatini ham vujudga keltiradi. Bu o‘z navbatida kattalarga qo‘pol munosabatda bo‘lish va agressivlikni hamda ota-onalar bilan o'qituvch darning maslahat va talablarini pisand qilmaslikkabi xulq-atvor alomatlarini ham keltirib chiqaradi.O’smir o‘z faoliyatini muayyan prinsip, e’tiqod va shax-siy nuqtayi nazari asosida tashkil qila boshlaydi. O’smir shaxsini tarkib toptirishda uning atrof-muhitga, ijtimoiy hodisalarga, kishilarga munosabatini hisobga olish lozim. Psixologlar o‘tkazgan tadqiqotlardan ko‘rinadiki, o‘smirlarning ko‘pchili-gi qat’iyatlilik, kamtarlik, mag‘rurlik, samimiylik, dilkashlik kabi ma’naviy, axloqiy tushunchalarni to‘g‘ri anglaydilar. Ularning turmush tajribasida fan asoslarini egallash natijasida barqaror e’tiqodiy va ilmiy dunyoqarash tarkib topadi, shular zaminida axloqiy ideallar yuzaga kela boshlaydi.Ma’lumki, o‘smirlik davrida o‘smirning «men»i qaytadan shakllana boradi. Uning atrofidagilari ayniqsa, o‘z-o‘ziga bo‘lgan munosabati, qiziqishlari, qadriyatlari yo‘nalishi keskin o‘zgaradi.Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). O’smir yoshdagi bolani birinchi galdagi intilishi, u o‘zini endi kichkina bola emas, balki katta bo‘lib qolganligini atrofdagilarga ishontirishdan iboratdir. Mustaqil ishlar qilishga uringan o‘smir shunday qilishga haqqi borligiga o‘zini-o‘zi ishontiradi, chunki men endi «katta bo'lib qoldim» deb o‘ylaydi. Shuning uchun ham psixologlar «katta bo‘lib qolganlik tuyg‘usi»ni shaxsning o‘smirlik yoshidagi eng asosiy yangilik sifatida talqin qiladilar.S.Vigotskiy o‘smirlik davrida qiziqishlarning o‘zgarishiga bog'liq ravishda ikki fazani (salbiy va ijobiy) ajratib ko‘rsatgan. Salbiy faza ilgarigi qiziqishlarning so‘nishi va yangi dastlabki jinsiy qiziqishlarning paydo bo'lishi bilan bog'liq. Bunda quyidagi salbiy xulq-atvor ko'rinishlari namoyon bo'ladi: ish qobiliyatining, o‘zlashtirishning pasayishi, o‘smirning qo'polligi va yuqori qo‘zg‘aluvchanligi, uning o‘zidan qoniqmasligi va xavotirlanish va b. Ijobiy faza keng, chuqur yangi qiziqishlarning paydo bo'lishi bilan xarakterlanadi. O’smirda boshqalarning va o‘zining psixologik kechinmalariga qiziqish paydo bo'ladi.O’smirlar guruhida o‘zini-o‘zi psixologik muhofaza qilish jarayoniga e’tiborini qaratar ekan, Sh.R.Baratovning shogirdi E.M.Muxtorov o‘smirlardagi o‘zini-o‘zi psixologik muhofaza qilish haqidagi tasavvurlarning shakllanishi eng avvalo ularda-gi maktab hayotiga, o‘zini o‘zi baholashga, shaxslararo umumiy muloqotga bogliq bezovtalik me’yorlariga, shuningdek, O’smirlar faolligini ta’minlovchi xotirjamlik, g‘ayrat-shijoatlilik, hissiy ko'tarinkilik, o‘z-o‘ziga ishonchlilik sifatlariga mutanosiblilik yoki nomutanosiblik ko‘rsatkichlarining namoyon etilishi bilan bog‘liqligini ko‘rsatadi. Muallif o‘smirlardagi o‘zini o‘zi adekvat hissiy baholash uning ichki holatini mustahkamlaydi. O’smir yoshdagi bola uchun do‘st tanlash juda katta ahamiyatga ega. O’smirlik davrida do‘stlik juda qadrli hisoblanadi. Do‘stlar doimiy ravishda ruhan, qalban yaqin bo'lishga ehtiyoj sezadilar. Bu ehtiyoj o‘smir do‘stlarning hol-ahvol so‘rashishi va ko'rishishlarida (qo‘l berib, quchoq ochib ko‘rishish) birga o‘tirish va birga yurishga harakat qilishlarida ko‘rinadi. Ko‘pgina ana shunday juda yaqin munosabatlar,

o'smirlarning shaxs bo'lib shakllanishida, hamkorlikdagi harakatlarining izi in-son qalbi va xotirasida bir umrga saqlanib qoladi.Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literature review). O'smir yoshlarningxulq-atvori va faoliyatlarida ba'zan o'zlarining kuchlari yetmaydigan qarama-qarshiliklar paydo bo'ladi. Asosiy qarama-qarshilik juda ko'p orzu-tilaklarni vujudga keltiruvchi, jadal ortib borayotgan jismoniy, ma'naviy va moddiy ehtiyojlar bilan ularni qondirish uchun nihoyatda cheklangan hamda ko'p jihatdan yetarli bo'lmagan imkoniyatlari o'rtasidagi qarama-qarshilikdir. O'smirning o'z kuchiga to'la ishonmasligi uni butun vositalar bilan shunchaki o'zini katta kishi bo'lib qolganligini ta'kidlashga majbur qilibgina qolmay, shu bilan birga bu tuyg'uni yetarli baholay olmaslik holatini ham vujudga keltiradi. Bu o'z navbatida kattalarga qo'pol munosabatda bo'lish va agressivlikni hamda ota-onalar bilan o'qituvch darning maslahat va talablarini pisand qilmaslikkabi xulq-atvor alomatlarini ham keltirib chiqaradi.O'smir o'z faoliyatini muayyan prinsip, e'tiqod va shax-siy nuqtayi nazari asosida tashkil qila boshlaydi. O'smir shaxsini tarkib toptirishda uning atrof-muhitga, ijtimoiy hodisalarga, kishilarga munosabatini hisobga olish lozim. Psixologlar o'tkazgan tadqiqotlardan ko'rinadiki, o'smirlarning ko'pchili-gi qat'iyatlilik, kamtarlik, mag'rurlik, samimiylik, dilkashlik kabi ma'naviy, axloqiy tushunchalarni to'g'ri anglaydilar. Ularning turmush tajribasida fan asoslarini egallash natijasida barqaror e'tiqodiy va ilmiy dunyoqarash tarkib topadi, shular zaminida axloqiy ideallar yuzaga kela boshlaydi.Ma'lumki, o'smirlik davrida o'smirning «men»i qaytadan shakllana boradi. Uning atrofidagilari ayniqsa, o'z-o'ziga bo'lgan munosabati, qiziqishlari, qadriyatlari yo'nalishi keskin o'zgaradi.Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). O'smir yoshdagi bolani birinchi galdagi intilishi, u o'zini endi kichkina bola emas, balki katta bo'lib qolganligini atrofdagilarga ishontirishdan iboratdir. Mustaqil ishlar qilishga uringan o'smir shunday qilishga haqqi borligiga o'zini-o'zi ishontiradi, chunki men endi «katta bo'lib qoldim» deb o'ylaydi. Shuning uchun ham psixologlar «katta bo'lib qolganlik tuyg'usi»ni shaxsning o'smirlik yoshidagi eng asosiy yangilik sifatida talqin qiladilar.S.Vigotskiy o'smirlik davrida qiziqishlarning o'zgarishiga bog'liq ravishda ikki fazani (salbiy va ijobiy) ajratib ko'rsatgan. Salbiy faza ilgarigi qiziqishlarning so'nishi va yangi dastlabki jinsiy qiziqishlarning paydo bo'lishi bilan bog'liq. Bunda quyidagi salbiy xulq-atvor ko'rinishlari namoyon bo'ladi: ish qobiliyatining, o'zlashtirishning pasayishi, o'smirning qo'polligi va yuqori qo'zg'aluvchanligi, uning o'zidan qoniqmasligi va xavotirlanish va b. Ijobiy faza keng, chuqur yangi qiziqishlarning paydo bo'lishi bilan xarakterlanadi. O'smirda boshqalarning va o'zining psixologik kechinmalariga qiziqish paydo bo'ladi.O'smirlar guruhida o'zini-o'zi psixologik muhofaza qilish jarayoniga e'tiborini qaratar ekan, Sh.R.Baratovning shogirdi E.M.Muxtorov o'smirlardagi o'zini-o'zi psixologik muhofaza qilish haqidagi tasavvurlarning shakllanishi eng avvalo ularda-gi maktab hayotiga, o'zini o'zi baholashga, shaxslararo umumiy muloqotga bogliq bezovtalik me'yorlariga, shuningdek, O'smirlar faolligini ta'minlovchi xotirjamlik, g'ayrat-shijoatlilik, hissiy ko'tarinkilik, o'z-o'ziga ishonchlilik sifatlariga mutanosiblilik yoki nomutanosiblik ko'rsatkichlarining namoyon etilishi bilan bog'liqligini ko'rsatadi. Muallif o'smirlardagi o'zini o'zi adekvat hissiy baholash va ijtimoiy vaziyatga bog'liq me'yoriy bezovtalik motivatsiyasi ko'rsatkichlariga psixologik muhofaza mezonlari sifatida qaraydi.Xavotirlanishning ijodiy tafakkurga ta'sirida o'quv motivatsiyasining bilvositalovchi roli mavjud. Ichki o'quv motivatsiyasi ustun bo'lganda xavotirlanish ijodiy tafakkurning namoyon bo'lishiga ta'sir ko'rsatmasligi, tashqi motivatsiya ustun o'quvchilarda esa ushbu ta'sir ma'lum darajagacha stimul va zifasini bajarib,

xavotirlanishning yuqori darajasida esa ijodiy tafakkurning susayishiga sabab boʻlishi aniqlandi. Shuningdek, oʻquvchilardagi ichki oʻquv motivatsiyasining yuqori boʻlishi shaxs bilan bogʻliq xavotirlanishning pasayishiga olib kelsa, tashqi oʻquv motivatsiyasining ustunligi shaxs bilan bogʻliq xavotirlanishning ortishiga sabab boladi. Ichki motivatsiya ustun boʻlganda taqdimot natijalarining past boʻlishini, tashqi motivatsiya ustun boʻlganda esa aksincha, ijodiy tafakkur mahsullarini taqdim etish darajasining yuqori boʻlishini koʻrish mumkin. Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations). Xulosa qilib shuni aytish mumkunki o`smirlik davri juda murakkab davr. Bu davrda bolalarni o`qishga qiziqtirish ozmuncha qiyin bo`ladi. Bu yoshdagi bolalarda bo`ladigon psixik zo`riqishlar o`qishga bo`lgan qiziqishining pastligi o`rganilib bunga psixologlar tomonidan yechim izlab topiladi. O`smirlarni o`qishga qaytarishda mativatsiya muhim. o`smir yoshidagi bolaga mativatsiya berar ekansiz avvaliga u bola sizni eshitmaydi, go`yoki siz boshqa insonga gapiryabsiz. Sekin astalik bilan bolaning tilini topib suhbatllashib uning dardini eshitib ushbu holatga biror bir chora qo`llaniladi. O`smirlik yoshidan o`zimiz ham bir paytlar o`tganmiz jirraki, jahldor, bazida kamgap,hushmuomila inson bo`lganman deb aytsam mubolag`a bo`lmaydi. men yoshligda qanday bu davrdan o`tganimni ustozlar, tanishlar, yaqin qaridoshlar ko`p ko`p eslatib turishadi. Siz psixolog ekansiz ushbu yosh davridagi bolalar bilan ishlaganda juda ehtiyotkor, etiborli bo`lishni tavsiya qilib qolgan bo`lardim. Hech bo`lmaganda o`z farzandinggizni tarbiyasi uchun buni bilib qo`yganinggiz yaxshi.

References:

1. F.I.Xaydarov N.I.Xalilova, Umumiy psixologiya, toshkent-20092.A.A. Volochkoy,B.A. Vyatkin. Boshlang`ich maktab yoshidagi ta`lim faoliyati individual uslubi /Psixologiya masalalari/-M.: 1999 y.
2. A.O Proxorov, G.N. Gening. O'quv mashg'ulotlarida yosh o'quvchilarning aqliy holatlarining xususiyatlari /Psixologlar savollari/. –M.: 1998 y
3. Ibroximjon M., Mukarrama J. HOZIRGI KUN YOSHLARINI IJTIMOIY MUNOSABATLARGA KIRISHISHIDA CHET TILLARINI O’RGATILISHI VA UNING AHAMIYATI //Involta Scientific Journal. –2022. –T. 1. –No. –C. 178-182.5.
4. Makhmudjonov I. et al. HUMAN DEVELOPMENT IN PSYCHOLOGY //Science and Innovation. –2022. –T. 1. –No. 3. –C. 865-867.
5. Gaynazarovna, S. T. X., & Suleymanova, T. G. (2024). PSYCHOLOGICAL DIAGNOSIS AND CORRECTION POSSIBILITIES OF SUICIDAL TENDENCIES IN ADOLESCENTS. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, *12*(2), 282-287.
6. Suleymanova, T., & Tojiddinova, L. (2024). SHAXS IJTIMOIY XIMOYASIZLIGINI OGISHGAN XULQ ATVORGA TA’SIRI. *Молодые ученые*, *2*(7), 36-38.
7. Suleymanova, T., & Tojiddinova, L. (2024). OSMIRLARDA XULQIY OG’ISHLARNING KELIB CHIQISHIGA TASIR ETUVCHI OMILLAR. *Молодые ученые*, *2*(7), 33-35.
8. Toxtaxon, S., Begoyim, M., & Durdona, X. (2023). O’SMIRLAR DEVIANT XULQ-ATVOR. *Ta’lim fidoyilari*, *4*(1), 116-118.
9. Ganijonovna, X. S. (2024). MAKTABGACHA YOSH DAVRIDA XAVOTIRLANISH HOLATINING AQLIY RIVOJLANISHGA TA’SIRI. TADQIQOTLAR, 31(3), 25-27.

10. HASANOVA, S. (2023). THE TRADE RELATIONS OF THE AZERBAIJAN SAFAVIDS STATE AT THE END OF THE 17TH CENTURY–THE FIRST DECADES OF THE 18TH CENTURY (ON THE BASIS SOVIET HISTORIOGRAPHY). АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК, 202328.
11. HS Ganijonovna. Causes of high level of anxiety in preschool children. Causes of high level of anxiety in preschool children. ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL. 2021. 1474-1480.
12. SK Ganizhonovna. REFLECTION OF THE LEVEL OF SAFETY IN PRESCHOOL CHILDREN AS A PHENOMENON OF FEAR. Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities 2 (1.9 Psychological sciences)

INNOVATIVE ACADEMY